

Gensyn med Den Store Udfejlsesfest

Gabel og hans gård i
trykkefrihedsskrifterne 1772

Af Ulrik Langen

Fredag den 17. januar 1772 blev kabinetsminister Johann Friedrich Struensee og hans nærmeste medarbejdere i de tidlige morgentimer arresteret og indsat som statsfanger i Kastellet, mens dronning Caroline Mathilde under militær bevogtning var blevet ført til Kronborg.

Kun de allerfærreste vidste, hvad der var foregået på slottet i løbet af natten. Rygterne svirrede i hovedstaden, og folk stimlede om morgenen sammen på Christiansborg Slotsplads for at høre nyt. Op ad formiddagen viste kong Christian 7. sig på slotsaltanen til stor jubel for de forsamlede. Mens han viftede med et tørklæde, stod enkedronning Juliane Marie lidt tilbagetrukket bag ham. Det var hende, der var hovedfiguren i det netop overståede kup mod Struensee. Sammen med sin søn, arveprins Frederik, og dennes lærer, Ove Guldberg, udgjorde hun den junta, der nu havde magten i riget.

Nogle timer senere tvang de nye magthavere den ængstelige konge ind i en fløjlskaret med seks hvide heste spændt for, så han sammen med arveprins Frederik kunne køres rundt i de københavnske gader. Formålet var at vise befolkningen, at man havde befriet den stakkels konge fra den indespærring, som Struensee, dronning Caroline Mathilde og deres håndlangere havde holdt ham i. Københavnerne kvitterede med vild jubel og fulgte vognen rundt på dens tur. På byens tage stod folk og råbte hurra, og fra husenes vinduer vinkede beboerne med tørklæder og hatte. Inde i kareten krøb den rædselsslagne konge sammen.

Københavnerne havde nu set kongen blive kørt rundt og havde jublet. Men det var stadig småt med forlydender om nattens hændelser. Littera-

ten Knud L. Rahbek fortæller i sine erindringer, hvordan venner og bekendte overalt gik ind og ud hos hinanden i løbet af eftermiddagen for at høre nyt. En del københavnere havde sat lys i husenes vinduer og iklædt sig søndagstøjet. Hist og her blev en raket affyret, mens der blev råbt "hurra". Men under glæden ulmede noget.

Urolighederne begyndte ved udsænker Johan Jakob Gabels gård i Østergade, hvor en mindre folkemængde af især matroser havde indfundet sig. Mængden tiltvang sig adgang til huset og gik i gang med at smadre indboet og splitte huset ad. Døre blev slået ind, ruder knust, karme og gulvbrædder brudt op, og kakkelovne afmonteret. Noget blev smidt ud på gaden, andet blev fragtet bort. En stor bogsamling på 8.000 bind, der tilhørte gårdens tidligere ejer, blev stjålet. Andre i ejendommen mærkede også angrebet. En vinhandler med forretning i kælderen blev frarøvet sit anseelige lager af vin og brændevin, som den ophidsede folkemængde nu fortærede.

Mængden forlod Gabels ødelagte gård og begav sig ud i et sandt amokløb i de omkringliggende gader, hvor huse blev invaderet og raseret. Angrebene var rettet mod de såkaldte frøkenkontorer, dvs. bordeller eller skænkestuer, hvor prostitution i en eller anden form udfoldede sig – hos "Horeværter" eller "lystige Værter", der "skjænker Punch-Viin med de dertil behøvede Piger", som det hed. Over 60 huse blev i løbet af natten stormet og molesteret – langt fra alle husene var bordeller. Urolighederne fortsatte frem til ved 4-tiden om morgenen, hvor optøjerne blev nedkæmpet af udsendte dragoner.¹

Trykkefrihedsskrifterne

Henrik Stevnsborg har som den første udført tilbundsående undersøgelser af Den Store Udfejsesfest, som urolighederne hurtigt blev døbt med henvisning til, at københavnere fejede ud efter Struensees usædelige styre. I to vigtige artikler viste Stevnsborg, hvilke dybere sociale og økonomiske implikationer, der lå i urolighederne, og sammenlignede Den Store Udfejsesfest med andre europæiske bordelstorme.²

1. Sml. Ulrik Langen, *Struensee*, Aarhus 2018, s. 2-7.

2. Henrik Stevnsborg, "Den store Udfejsesfest 17.-18. januar 1772. Om førindustriel, folkelig protest i 1700-tallets København" i *Folk og Kultur*, 1980, s. 91-105 og "Fra Den store Udfejsesfest til Tømmerstrejken: Om førindustriel, folkelig protest i Kø-

Blandt det omfattende kildemateriale, Stevnsborg i sin tid anvendte, var en række såkaldte trykkefrihedsskrifter, der specifikt omhandlede urolighederne natten mellem den 17. og 18. januar 1772. Uidskrænket trykkefrihed var blevet indført ved reskript den 14. september 1770 og afstedkom en sand lavine af skrifter om alle tænkelige forhold. Ved Struensees fald blev trykkefriheden opretholdt, indtil det nye styre med reskriptet af 20. oktober 1773 indførte en række restriktioner, der førte til en de facto afskaffelse af trykkefriheden, selvom forhåndscensuren ikke blev genindført. I den mellemliggende periode udkom omkring 1000 trykkefrihedsskrifter, hvoraf størstedelen blev indsamlet af embedsmanden Bolle W. Luxdorff, der kategoriserede skrifterne som en slags undergrundslitteratur, der alene skyldte trykkefriheden sin eksistens.³

I den luxdorffske samling udgør skrifterne om Den Store Udfejlsesfest et selvstændigt bind med i alt 28 skrifter.⁴ En gennemlæsning af teksterne viser først og fremmest en bestræbelse på at tilskrive begivenhederne mening og betydning og i forlængelse heraf ofte en retfærdiggørelse af voldsomhederne. En mindre del forholder sig kritisk til hændelserne. Et særligt kendetegn er den meget nære referenceramme og lokale forankring i skrifterne; de anonyme forfatteres beskrivelser af genstande, specifikke steder og personer udsprang af en særlig københavnsk byso-ciabilitet.

I det følgende skal vi genbesøge Den Store Udfejlsesfest gennem trykkefrihedsskrifternes udlægninger og se, hvordan særligt én mand og et hus blev lagt for had i skrifterne. Det skete med en indforstået selvføl-gelighed, der peger tilbage til antagelser og rygter i den urbane offentlighed. Skrifterne bekræftede herskende forestillinger om moral og retfær-

benhavn i sidste halvdel af det 18. århundrede" i *Fortid og Nutid*, XXVIII, 1980, s. 570-599.

3. Henrik Horstbøll, "Bolle Willum Luxdorffs samling af trykkefrihedsskrifter 1770-73", *Fund og Forskning*, nr. 44, 2005, s. 372 og 378 og samme "Trykkefrihedens bogtrykkere og skribenter 1770-1773", *Grafiana. Årbog for Danmarks Grafiske Museum*, 2001, passim.
4. Alle 28 skrifter er udgivet anonymt, men forfatterne til otte af dem er siden blevet identificeret; Imm. Chr. Grave (2), Martin Brun (5) og J.L. Bynch (1). De to sidstnævnte var flittige skribenter under trykkefrihedsperioden. Se Henrik Horstbøll, "Luxdorffs samling af trykkefrihedens skrifter", *Fund og Forskning*, bd. 44, 2005, s. 397-440.

dighed og etablerede udskænker Gabels gård i Østergade som et omstridt sted i det københavnske byrum.⁵

Manden

Det var næppe tilfældigt, at opløbet startede ved Gabels gård. Gabel havde den foregående sommer fået tilladelse til at holde udskænkning, lave underholdning og drive hasardspil i Kongens Have. Det havde i en del københavneres øjne ført til en vulgarisering af livet i haven, hvilket blev fortolket som emblematiske for Struensees styre – ikke mindst i lyset af verserende forlydender om lægens forhold til dronningen. Usædeligheden ved hoffet fandt sin folkelige afspejling i de oplyste telte og bag buskene i haven.⁶

Gabel var født 1730 i Alsace, tjente i sin ungdom i den franske hær og indvandrede til Danmark, hvor han i en alder af 27 år slog sig ned som traktør i Ny Kongensgade 35.⁷ I de følgende år ernærede han sig som udskænker forskellige steder i byen, som fødevarerleverandør til hæren og i en kort overgang som ridende postmester i Hamborg, indtil han blev traktør i Kongens Have sommeren 1771. Ud over udskænkningen i Kongens Have fik Gabel tilladelse til at etablere et finere kaffehus og gæstgiveri. Han blev i første omgang tilstået skattefrihed og endda også en årlig erkendtlighed for sin umage med at stable etableringen på benene. Til formålet købte han en gård i Østergade, der indtil da tilhørte familien Schulin.

5. Betegnelsen "omstridt sted" anvendes her med inspiration i begrebet *contested space* (ikke *place*, selvom jeg bruger det i en stedsforståelse) som defineret af Low (oa.): "We define 'contested spaces' as geographic locations where conflicts in form of opposition, confrontation, subversion, and/or resistance engage actors whose social position are defined by differential control of resources and access to power". Se S.M. Low og D. Lawrence-Zúñiga, *The Anthropology of space and place. Locating Culture*, Cornwall, 2003, s. 15.
6. Opfattelsen af livet i Kongens Have set gennem trykkefrihedsskrifterne: Ulrik Langen, "Et grønt Horehuus. Kongens Have som skændslens sted i trykkefrihedsskrifterne 1771-73" i *Historisk Tidsskrift*, vol. 118, nr. 1, 2017, p. 35-60.
7. Om Gabel, se "Forskelligt fra Genealogiens og Personalhistoriens Verden" i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1925, 8. rk., IV, s. 261 og Louis Bobé (udg.), "Biskop Frederik Münters Selvbibliografi" i *Personalhistorisk Tidsskrift*, 1900, 4. rk., III, note s. 158.

Det var Struensee, der opfordrede Gabel til at købe ejendommen i Østergade og indrette den til gæstgiveri for københavnske standspersoner og fornemme rejsende. Efter eget – senere – udsagn vægrede Gabel sig ved at kaste sig ud i køb og indretning, fordi han allerede ejede et hus i byen og ikke havde midler til at investere i endnu en ejendom. Men Struensee forstrakte ham med et lån på 2000 rigsdaler af den kongelige kasse, som blev anbragt i anden prioritet. Struensee mente vist, at han var gået for vidt i sine velgerninger til Gabel, og tilsagnet om skattefrihed blev trukket tilbage. I stedet blev Gabel beordret til at skænke Hittebørnsanstalten 50 rigsdaler årligt til gengæld for sine privilegier.⁸

Struensee mente som nævnt, at byen manglede et kaffehus og hotel af international klasse til fornemme besøgende, og havde derfor ydet Gabel lånet, så han kunne indrette stedet. Byens rygter sagde dog noget andet. Nemlig at Struensee ønskede at få indrettet et luksuriøst bordel til sig selv og sine favoritter, og at Gabel således var Struensees stråmand og ruffer. Og så var der den detalje, at Gabels datter var kammerpige hos Caroline Mathilde. Ifølge rygterne havde Struensee et godt øje til datteren, hvilket var den egentlige årsag til, at Gabel blev begunstiget.⁹ Den yndest, Gabel uden tvivl nød hos Struensee, ses bl.a. af, at han havde fået lov at bosætte sig på Christiansborg Slot. Som vi skal se, blev Gabel i trykkefrihedsskrifterne opfattet som en slags symbolsk stedfortræder for Struensee, og det fysiske angreb på hans gård, såvel som de efterfølgende tekstlige angreb på hans person, blev et post festum-angreb på Struensee.

Gabel dukker op i adskillige af de trykkefrihedsskrifter, der udkom umiddelbart efter Struensees fald. I de første pjecer i Luxdorphs bind med skrifter om Den Store Udfejlessefest kaldes Gabel både for punchværternes oldermann og "Struensees Yndling" og betegnes som "en svoger af Greven [dvs. Struensee, UL], den store Patron".¹⁰ Gabel, der

8. Holger Hansen, *Kabinetstyrelsen i Danmark 1768-1772*, København 1916-23, I, s. 254 og II, s. 258 og 269.

9. Om rygterne se bl.a. Jens Kragh Høst, *Geheimkabinetminister Grev Johann Friedrich Struensee og hans Ministerium samt de det nærmest foregaaende og efterfølgende Tildragelser i Danmark*, II, København, 1824, s. 523.

10. Henholdsvis *Grev Struenses mærkværdige Testamente, opsat af ham selv og confimeret af Lucifer*, København 1771; *Nyeste Beskrivelse over Hun-Cantorenes Udfeyelses-Fest paa den ordinaire Flyttetid i deres Gader som skede ved Creti og Pleti, om Natten til den 18de Jan. 1772. Kan af Liebhaveere synges som Jephtas Viise*, København, 1772 og *Frøken-Cantorenes udødelige Navnes ynkelige Ruin, Forfatted i Riim under den Melodie: De Rø-*

vittigt kaldes hr. Babel, nævnes som den første i en række af kendte figurer i det københavnske prostitutionsmiljø som eksempelvis "Den Omvendte Jøde", "Den Halte Knapmager", "Madam Splitternøgen" og "Madam Muurskee". Sidstnævntes bordel har Stevnsborg i øvrigt behandlet i en særskilt artikel.¹¹

Den særstatus, man forestillede sig, at Gabel nød hos Struensee, er emnet i et skrift, der er udformet som skrivelse til Struensee fra Københavns bordelejerne afsendt inden hans fald. Bordelejerne er meget fortørnede og mener deres privilegier trådt under fode. De har nemlig hørt, at der i Østergade skal indrettes en anselig gård "til alle Vellysters Boelig", hvor greven vil stå for alle udgifterne i forbindelse med indretningen, og at den mand, der ejer gården (dvs. Gabel), "skal have Monopolium eller Eenehandels Rettighed paa det, som saa mange Familier hidindtil have havt deres Leve-Brød ved, og, fornemmelig i de sidste Tider rigeligen og rundeligen levet af".¹² En almindelig antagelse var, at man i de sidste tider havde kunnet leve godt af prostitution takket være Struensee, dels på grund af hans lovgivning, der legitimerede hor, dels på grund af hans forbud mod husransagninger, hvilket man anså for at være en hjælp til byens bordeller, der således var beskyttet mod politiets undersøgelser.

Selvom Gabel omtales i satiriske vendinger i trykkefrihedsskrifterne, var uviljen mod ham var ikke til at spøge med. Kort efter urolighederne blev Gabel beordret til at forlade slottet på grund af "pøblens raseri mod ham" og begive sig på landet, som det lidt upræcist blev udtrykt i en kabinetsordre. Han ville indtil videre modtage 4 rigsdaler om ugen til underhold. Hans datter, dronningens kammerjomfru, blev derimod beor-

vere skulle at stiele gaee, saa langt i fremmed Lande. See Peer 7. Kiempe Vise, København, 1772.

11. Henrik Stevnsborg og John Christensen, "Hos Madam Muurskee i Dybengsgade nr. 200. Dagligliv i et bordel i 1770'ernes København" i *Historiske Meddelelser om København*, 1982, s. 38-66. Andre af de nævnte skikkelser som Den Halte Knapmager og Fynske Jochum er i anden sammenhæng berørt i Peter Henningsen og Ulrik Langen, *Hundemordet i Vimmelskafte – og andre fortællinger fra 1700-tallets København*, København, 2010.
12. *En Supplique fra de Kiøbenhavnse Jomfrue-Huuse, som skulde have været overleveret til Greve J.F. Struensee*, København, 1772.

dret til at blive på slottet, sikkert fordi hun skulle bruges som vidne i sagen mod Struensee eller skilsmissegagen med Caroline Mathilde.¹³

Stedet

I samtidige optegnelser nævnes Gabels gård med en selvfølgelighed, der indikerer, at stedet og dets ejer var almindeligt kendt i byen. Suhm skriver i sine såkaldt hemmelige efterretninger, at matroserne begyndte at "plyndre Gabels Huus paa Østergade, hvorom var sagt, at det skulde indrettes til et stort Horehuus". Vejviseren for 1773 nævner, at Gabel var "stærkt mistænkt for at ville gjøre den [gården i Østergade] til et Tempel for Venus".¹⁴

I trykkesfrihedsskrifterne repræsenteres gården i Østergade som et omstridt sted med et væld af konnotationer. Gården etableres som et syndens topos på linje med Kongens Have, hvor Gabel som nævnt havde fået bevilling på udskænkning og hasardspil, hvilket blev anset for at føre til alskens uorden og usædelighed i haven. I en klagesang fra "den danske Fru Veneri" taler Den Vellystne om "Min Østergades Tempel",¹⁵ og i skriftet *Den Forlorne Gabels Forgyldte Svane-Sang* (København 1772) trækkes forbindelserne mellem gården i Østergade og Kongens Have op:

*Hvor er din smukke Gaard, hvor er din Natteleye
Hvi Skiæbnen dig saa haard? Hvor de som dig nu pleye?
I Kongens Have før din Skiæbne vaagnede
Paa Østergade hør! Din Lykke falmede.*

Nu kan Gabel ikke længere få hjælp fra sin skytsengel, der sidder lænket i Kastellet. Referencen til Gabels virke i Kongens Have går også igen i en vise, hvor Gabel fremmanes som en slags taffeldækker for den moralsk

13. Rigsarkivet: Kabinetssekretariatet, Schumacher koncepter til kgl. kabinetsordrer 1772-73, 24. januar 1772.

14. P.F. Suhm, *Hemmelige Efterretninger om de danske Konger efter Souverainiteten*, København 1918, s. 72 og F. Bokkenheuser, *Den Gabelske Gaard*, København, 1902, s. 6

15. *Den Danske Frue Veneris Klage-Sang. I Anledning af den Forstyrrelse som skeede Natten imellem den 17de og 18de Jan. 1772 paa Hendes tempel paa Østergade, samt og de andre Smaa-Capeller*, København 1772.

anløbne del af det københavnske selskabsliv. Gabel lægger selv stemme til:

I Kongens Have
 Jeg Pons da lavede,
 Biskvit Akvavit,
 Abelsiner, Citroner
 Og andet Meer
 Naar I afmattet,
 I Buske og Krattet,
 Blev I hos mig opvartet
 Med noget særdeles aparte.
 Aftens-Fornøyer
 Jeg sparte ei paa,
 Fyrværkerie med
 Lamper og Lys lod gaae,
 Canonerne knalde,
 Trompeterne skralde,
 De Skaaler blev drukken
 Vivat leve Vellysterne alle.¹⁶

Han har tjent godt på sit forehavende, men det er slut nu. Han havde ellers regnet med at blive beæret med embedet som stadshauptmand, dvs. chef for borgervæbningen, som tak for, at han har diverteret med forplejning og underholdning. Men nu må han leve i kummer. Gabel som stadshauptmand er en karikatur, som mange læsere sikkert har fundet morsom.

Gabels fald blev besunget, ligesom også ødelæggelsen af hans gård spiller en central rolle i skrifterne. Man godtede sig over nyheden om, at "Gabels Gaard er et Offer for Matrosernes brændende Glæde og Vrede", og man ville sent glemme den nat, da "man indtog den næsten uovervindelige Gabels-Borg, eller Fruentimmer-Fæstningen paa Østergade, med stormer Haand".¹⁷

16. *En tilforladelig Efterretning over de største og fornemste Ponche-Mænds Eftermæle, samt deres Fortrydelse over det Antal af de endnu tilbageblevne og paa Sahlene siddende Nympher, København, 1772.*

17. *Henholdsvis En kort, men oprigtig Beretning om den saa kaldede smukke Cecilies hastige Fløttetid, mærkværdige Efterladenskab. Samt Nymphens meget rørende Svane-Sang, Kø-*

Ødelæggelserne ophæves nærmest til en patriotisk akt udført af de tro undersætter i skriftet *De Kiøbenhavnske Rufferskers og Pioskernes Tab og velfortiente Skiebne formedelst uforsagte og niedkiere Undersaatte Forlystelser til Glædes-Tegn den 17. Januarii 1772* (København 1772). Vandalerne omtales som friske fyre, der hyldes af konge og by:

Hist Gabels Caffé-Huus
Og smukke Ponce-Kamre
Nedtraadt i Steen og Gruus
Ved kiekkes Banke-Hamre.

Vor Konge, gandske Stad,
Som kiekke Folk Jer takker,
Brav Undersaat er glad,
Og horerne sig pakker.

Den ovenstående omtale af "horerne" følges i øvrigt i flere skrifter op med meget misogyne beretninger, skadefryd over de nu husvilde prostituerede og forhåbninger om deres kommende indespærring i fængsler og opbevaringsanstalter.¹⁸

Under Den Store Udfejlessefest transformeres Gabels gård fra et luksuriøst indrettet etablissement til en ruin ("Gabels Caffé-Huus ... nedtraadt i Steen og Gruus", jf. ovenstående vers) – et billede, der tegnes med prægning i flere skrifter. Et sted fortælles en historie om overtroisk bonde, der mister sine æg i København. Han mener, at det er fanden, der har taget dem. "Har S. [Struensee og Satan, U.L.] taget mine Æg, saa har du der Kurven med", siger bonden og kaster sin tomme kurv ind i ad de smadrede vinduer i Gabels forladte og ødelagte gård.¹⁹

Et andet skrift fortæller historien om en holstensk pige, der har været prostitueret i København, bl.a. i Kongens Have, hvor hun har tjent godt

benhavn, 1772 og *En Engelsk Suppen til Struensee I Anledning af den, der har i Avisen komplimenteret Faderen til det uskyldige Foster, kaldet Den brave Holmens Mægtes glade etc.*, København, 1772.

18. Se f.eks. No. 2. *Fortsættelse af Frøken-Contorerne Ruin. Under samme Melodie som det forrige*, København, 1772 og *En kort, men oprigtig Beretning om den saa kaldede smukke Cecilies hastige Fløttetid, merkværdige Efterladenskab. Samt Nymphens meget rørende Svane-Sang*, København, 1772.

19. *En artig Samtale imellem en gammel jydsk Rofferske og en gammel Siællandsk Bondemand, som havde en Kuro paa Nakken og raabte med Æg*, København, 1772.

under den gabelske tivolisering af haven. Efter en rejse kommer hun tilbage til København kort efter udfejlsesfesten og ser Gabels molesterede gård: "Jeg saae hverken Vinduer eller Port, jeg kan rigtig sværge paa, der saae rigtig ud som i et ruineret Hore-Huus." I øvrigt opfordrer hun de kavalerer, hun har mødt i Kongens Have, til at sende hende penge, så hun kan forsørge det barn, hun venter sig.²⁰

Tingene

At de materielle ødelæggelser var særdeles omfattende, vidner samtidige dagbøger og notater om, og fra Hof- og Stadsrettens Skiftekommission findes en udførlig beskrivelse af skadernes omfang i hvert enkelt rum af gården.²¹ Alle de fjernede og ødelagte genstande reetableres i skrifterne som indikatorer på Gabels forhold og etablissementets beskaffenhed som eksempelvis i *Det ulykkelige Udlæg, som skeete uden Dom og Execution Natten imellem den 17 og 18 Januarii paa de 56 Ponse-Contoirer og Ølkipperer, samt Betienternes Ubarmhiertighed imod det smukke Kiøn, som gjorde Forretningen* (København 1772):

"Udlagt paa hr. Babels Contoir en Deel Sølv Lystestager med halv udbrændte Lys; en dito The maskine med halvkogt Vand, som stod paa Ilden, 12 Par Thekopper tegnet med alle slags engelske Skøger, 12 Par The dito med Grevens Vaaben, og en Kløystersprøite, hans Søgere, en stor Glas Lysekroner i tusinde Stykker, en Plydses Kanapee uden Sæde til at strække sig paa, et forgydt Consulbord uden Been, en Deel prægtige Kabinetstykker, som forestillede alle hans bestemte Mmeseller, en Deel i denne Sommer brugte Bassetkort, som har kostet mangens Velfærd, en proper Underofficer Hesselkiep, som har danset paa mangan Soldaterryg i forrige Tider ..."

Genstandene er symboler på konsekvenserne af Struensee-styret, hvor eksempelvis hasardspil ("Bassetkort, som har kostet mangens Velfærd") havde været tilladt med sociale og økonomiske konsekvenser for borger-

20. *En Vise af en af Stadens Nymfer, som beklager sin og hendes Søstres Nød over Greve Struenses hastige og nedrige fald ... Tilligemed hendes Levnets- Beskrivelse til Dato*, København, 1772.

21. F. Bokkenheuser, *Den Gabelske Gaard*, København, 1902, s. 8-11.

ne. Et andet skrift er udformet som en fortegnelse over ejendele og bohave, der fundet på gaden efter festen, og som nu bortauktioneres. Her gøres genstandene til billeder på alle de fortrædeligheder, som de foregående år har medført; "Et SølvBæger fuld af Qvinde-Gråd", "Et stort Glas-Skab fuld af Angest", "Et Chatol fuld af Utroeskab og egen Interesse", "En heel Bylt fyldt af Klage" og "12 kurve fulde af Fortrydelser".²²

Her (og i andre skrifter) skabes i øvrigt en handlings- og autenticitets-effekt ved at beskrive, hvordan man hos Gabel og andre frøkenkontorer har fundet middagsretter, der stadig var varme, samt østers, hvoraf kun halvdelen var åbne, og en punchebowle med endnu varm punch som et billede på den hast, hvormed beboerne har forladt de angrebne huse.

Genstandene fremhæves tillige i et andet skrift, hvor to mænd i en samtale når frem til, at det smadrede møblement i Gabels gård viser den uretmæssige profit, som Gabel og andre puncheværter har raget til sig – et aspekt, som Stevnsborg i sin undersøgelse også fremhæver.²³ Samtidig er den sociale kritik af kunderne tydelig. De lystige huse var flot indrettet, fordi kunderne skulle føle sig hjemme – underforstået, at kunderne var folk, der var vant til at omgive sig med luksus. Det forstås, at det ifølge forfatteren ville være mere acceptabelt, hvis frøkenerne kun fik besøg af småkårsfolk.

Der var også kritiske fremstillinger af begivenhederne og ødelæggelserne – og den potentielle fare for korporlige overgreb. I et skrift spørges, hvad den "rasende Sverm" havde ladet blive til overs? "Intet. Ei Vinduer, Porte, Døre, Borde, Stole, Skabe, Senge, Klæder, Kakkellovne, Kaminer, Loftter, Gulve, Trapper, Panelværk, Tapetserier, u. intet uden Stenene i Murene bleve staaende; det usle Liv, det arme Legeme, næsten nøgen og blottet, lode disse Voldsmænd eder beholde, som en besynderlig Naade."²⁴ Det nævnes endvidere, at den stakkels vinhandler i Gabels kælder jo intet havde med Gabel at gøre, hvilket vandalerne må have vidst. I det-

22. *En Satyrisk Fortegnelse paa en Deel Pretiosa, Guld, Sølv, Tin, Kobber, Messing og Jernfang, Trævahre, Linnet...som er funden paa Gaden Fredagen den 17 Januarii, og som ved offentlig Auction skal bortsælges den 32. Januarii, København, 1772.*

23. *Den brave Holmens Magtes glade Indtog i de smukke huse paa den mærkværdige St. Antoni Dag 1772, København, 1772.*

24. *Upartiske Tanker over den voldsomme Medfart, som Natten imellem den 17 og 18 Januarii indeværende Aar 1772, vederfores de mange saa kaldte Jomfru-Huse i Kiøbenhavn i Pennen forfattet af en gammel Magister Philos, København, 1772.*

te skrift fremstår plyndringen som moralsk forkastelig og menneskeligt fornedrende.

I et andet skrift kobles de plyndrede genstande til sociale karakteristika ved plyndringsmændenes klæder. Det fortælles, at man vil lade fremstille et træsnit til pøblens ære med forskellige billeder; en person "med en Skindpels og en Skindhue, holdende i den ene Haand en Fleskeskinke og i den anden et Stykke af en ranet Kakkellovn". En anden med "brun Trøye med Sølvknapper i, gaaende paa Træskoe", der holder en tønde vin og en "bortrøvet sølv Pancheskee". Og endelig en person i en "Lavantsrok, med vide Buxer holdende en Bylt med stiaalne Sengeklæder".²⁵ Alle personer bærer almuens kendetegn – den sidste er nok en Amagerbonde med sin korte, sorte frakke.

Men den kritiske opfattelse var en undtagelse i skrifterne, hvor plyndringen synes at have været opfattet som acceptabel. Det beskrives flere steder, hvordan genstande bæres fra Gabel og andres huse, uden at nogen griber ind – "Vægteren har ingen Øren", som det hedder et sted.²⁶ Det nævnes et andet sted, at det var i orden at sælge de stjalne møbler, da der var tale om "uretfærdigt Gods" – altså at puncheværter var kommet til penge på uretfærdig vis.²⁷

Afslutning

Det fremgår af skødet for købet af gården, at den blev solgt for 9500 rigsdaler inklusive fornemt møblement og spejle, samt "Kakkellovne, Tapitzier, Muur- og Nagelfaste Appertinenter item færsk Pumpe og Spring Vand i Gaarden". Gabel overtog altså en fuldt indrettet og luksuriøst udstyret gård fra grev Frederik Ludvig Schulin, der boede i gården helt frem til november 1771. Skødet er underskrevet den 11. december og ført til protokol i Skifteretten så sent som 23. december 1771. Gabel havde således reelt kun haft gården i besiddelse i lidt over en måned, da den blev raseret under Den Store Udfejlsesfest.

25. *Den Forlorne Gabels Forgylde Svane-Sang*, København, 1772.

26. *Nyeste Beskrivelse over Hun-Cantorernes Udfeylses-Fest paa den ordinaire Flyttetid i deres Gader som skede ved Creti og Pleti, om Natten til den 18de Jan. 1772. Kan af Liebhaveere synges som Jephthas Viise*, København, 1772.

27. *Den brave Holmens Magtes glade Indtog i de smukke huse paa den mærkværdige St. Antoni Dag 1772*, København, 1772.

Det har næppe været muligt for Gabel at nå at nyindrette stedet, så gårdens indretningen, indbo og løsøre har i vid udstrækning stået som ved overtagelsen fra Schulin. En gennemgang af gården foretaget af Skifteretten i februar 1773 viser dels, at ødelæggelserne var så omfattende, at intet af den oprindelige pragt stod til at redde, dels at der var tale om indbo og indretning, der daterede sig til tiden før Gabels overtagelse af gården. Det, der i trykkefrihedsskrifterne blev repræsenteret som selve materialiseringen af Struensee-styrets usædelighed og socialt uretfærdige konsekvenser, var i virkeligheden grev Schulins bortsolgte pragt.

Manden, stedet og tingene – Gabel, gården i Østergade og de beskrevne genstande – var således et produkt af forestillinger om Struensees styre, mere end de var en reel afspejling af realiteterne. Men selve ødelæggelserne og den rumlige transformation af den pragtindrettede gård til en usælgelig ruin var virkningsfulde topoi i trykkefrihedens særegne litterære univers. Og hvis ikke man selv havde været på gaden den 17. januar, kunne man opsøge de stedsangivne ruiner og læse om de genstande og det liv, der havde før fyldt rummene.

På lidt over en måned udviklede gården i Østergade sig til et omstridt sted alene i kraft af den nye ejers velkendte forbindelse til Struensee og hans rolle som offentlig underholder i Kongens Have, mens selve ødelæggelsen blev forstået og delvist retfærdiggjort gennem referencer til den urbane kulturs rygter, forestillinger og logik. På ganske kort tid ændredes huset fra adelsbolig over forestillet horehus til en mørk ruin i gadebilledet. Adelsboligen og ruinen var konkrete fysiske steder, mens horehuset kun fandtes i trykkefrihedsskrifternes fortællinger.